

útisku jsou zde a já vás z nich vysvobodím.“⁷⁶ Nebojte se ani nekolísejte, vždyť Bůh je vaším vůdcem.⁷⁷ „A kdo zachová váš mé rozkazy a naučení,“ praví Hospodin Bůh, „nedej se přemoci svými hříchy, ať nad tebou nemají vrchu tvé nepravosti.“⁷⁸ Běda těm, kdo jsou spoutáni svými hříchy a pokryti svými nepravostmi,⁷⁹ tak jako je pole spoutáno lesem, a jako je trnín pokryta jeho cesta, po které se nechodí. *Člověk je vytrhává a hází do ohně, aby je pohltily plameny.*

TŘETÍ MAKABEJSKÁ

V sedmi kapitolách této knihy se nejprve legendárním způsobem líčí mimořádná ochrana Hospodinova chrámu, který chtěl egyptský král Ptolemaios IV. Filopatór (222–205) po svém vítězství nad syrským Antiochem III. Velikým (223–187) v roce 217 př. Kr. svévolně poskvrnit (1,1–2,24). Dále se popisuje podivuhodná záchrana alexandrijských židů, které král marně nutil k modlářství. Když jeho nátlaku statečně odolali, chtěl je na závodišti dát ušlapat slony (2,25–6,21). Bůh se jich však třikrát zázračně zastane a král prožije vnitřní obrat (podobně jako Héliodóros podle 2Mak 3) a stane se ochráncem židů. Navíc jim dá právo vyhubit všechny nevěrné souvěrce a slavit na památku tohoto Bohem darovaného vysvobození slavnost obdobnou svátku púrím (6,22–7,23 sr Est 9,20–32). O podobném svátku alexandrijských židů píše i Josephus Flavius (contra Appionem II.5, 53–55), ale připisuje úmysl dát židy ušlapat slony i náhlý obrat králi Ptolemaiovi VII. Fyskónovi (145–116).

Kniha byla patrně sepsána řecky v Alexandrii koncem 1. stol. př. Kr. Obsahem spadá do předmakabejského období a bývá proto označována i jako První Makabejská (tak i v Kralické Šestidílce), pokud by údaj Josepha Flavia nespočíval na věrohodnějších základech. I když z knihy nelze vyčíst historicky zaručené údaje, je přece odrazem protizidovských nálad v Egyptě v posledních dvou předkřesťanských stoletích a dokladem toho, že i tamní diaspora slavila svátky na památku

vysvobození z nějakého velikého nebezpečí, obdobně svátkům púrím babylónské diaspory (sr knihu Ester). Název knihy ovšem není ničím zdůvodněn; v knize se o makabejském povstání vůbec nemluví.

PTOLEMAIOS FILOPATÓR

Vítěz nad Antiochem

I¹ Když se Filopatór a dozvěděl od těch, kteří se navrátili, že Antiochos obsadil jeho opěrná místa, povolal celé vojsko, pěší i jízdu, vzal s sebou svou sestru Arsinoé a vytáhl až k Rafii, kde tábořil Antiochos se svým vojskem.² Jakýsi Theodotos se rozhodl, že ho připraví o život. Vzal s sebou nejstatečnější Ptolemaiovy vojáky, kteří mu byli již dříve podřízeni, a v noci se vplížil do Ptolemaiova stanu, aby jej zabil a ukončil tak válku.³ Ale Dositheos, pokládaný za syna Drimylova, rodem žid, který později odpadl od Zákona a odcizil se otcovským ustanovením, krále odvedl a ve stanu uložil bezvýznamného člověka, jehož pak stihlo to, co bylo připraveno pro Ptolemaia.⁴ V urputném boji získával převahu Antiochos. Arsinoé s rozpuštěnými vlasy objížděla vojsko a napomínala je s nářkem a slzami, aby bojovali statečně sami za sebe i za své děti a ženy, a slibovala jim, když zvítězí, po dvou hřivnách zlata.⁵ A tak se stalo, že nepřátelé byli v urputném boji poraženi a mnozí upadli do zajetí.⁶ Když Ptolemaios šťastně unikl tomuto úkladu, rozhodl se navštívit a povzbudit okolní města.⁷ Současně uděloval chrámům dary a posiloval poddané, aby byli dobré mysli.

V Jeruzalémě

⁸ Židé k němu poslali některé starší z rady, aby ho pozdravili a předali mu dary i blahopřání k vítězství. O to ochot-

^a Ptolemaios IV. Filopatór (222–205 př. Kr.), vítěz nad Antiochem III. Velikým r. 217 u Rafie.

něji je chtěl co nejdříve navštívit. ⁹ Po příchodu do Jeruzaléma obětoval Nejvyššímu Bohu a přinesl děkovnou oběť vhodnou pro toto Místo. Když navštívil toto Místo, byl překvapen jeho důstojností a nádherou. ¹⁰ Byl tak uchvácen výzdobou chrámu, že v myslí zatoužil do chrámu vejít. ¹¹ Řekli mu, že to není dovoleno ani *věřícím* z tohoto národa, ba ani žádnému z kněží. Jen jediný, představený všech, velekněz, tak smí učinit, a to jen jednou za rok. Ale *Ptolemaios* se nedal přesvědčit. ¹² Nedal si říci ani když mu přečetli Zákon, a prohlásil, že *tam* musí vejít. Řekl: „I když ostatní byli této pocty zbaveni, není nutné, aby byla odeprána mně.“ ¹³ Také se zeptal, proč mu jinde nikdo z místních *kněží* nezabránil vejít do chrámu. ¹⁴ Někdo neprozřetelně prohodil, že je zlé, když se takovou věcí vychloubá. ¹⁵ „To se stalo bez výčitek,“ řekl, „proč bych neměl vejít, ať už to chtějí, nebo ne!“ ¹⁶ Tu kněží v bohoslužebném rouchu padli *na tvář* a prosili Nejvyššího Boha, aby pomohl v nastalé tísni a odvrátil nátlak tvrdě naléhajícího *Ptolemaia*, a naplnili chrám křikem a pláčem. ¹⁷ Ti, kteří zůstali v městě, prchali vyděšení, protože mysleli, že se stalo něco neblahého. ¹⁸ Také panny uzavřené v pokojících vyběhly i s matkami *do ulic*, sypaly si prach a popel na hlavu a zaplnily ulice nářkem a pláčem. ¹⁹ I nedávno zasnoubené opustily své svatební komůrky a bez ohledu na náležitou ostýchavost pobíhaly zmateně po městě. ²⁰ Dokonce i matky a chůvy porůznu opustily novorozence doma i na ulicích a úprkem spěchaly k nevyšší *svatému* chrámu. ²¹ Ti, kdo se tam shromáždili, různě se modlili za *odvrácení* toho, čeho se *Ptolemaios* svévolně domáhal. ²² S nimi *tu* byli i někteří odvážní občané, kteří nechtěli ustoupit jeho zatvzelenosti a *dovolit*, aby naplnil své předsevzetí. ²³ Volali do zbraně a vybízeli *k útoku*: „Je třeba i zemřít za Zákon otců!“ Tím způsobili na tom místě značné pobouření. Jen stěží je od toho členové rady a starší odvrátili a přiměli je, aby se přidali k modlitbě ostatních. ²⁴ Množství *lidu* mezitím zůstávalo na modlitbách. ²⁵ Stařešinové obklopující krále se různě snažili jeho zatvzelou mysl odvrátit od umíněného rozhodnutí. ²⁶ On však všechno opovázlivě zavrhl a již se chystal uskutečnit svůj utkvělý záměr. ²⁷ Když to viděli i *lidé* jeho družiny, připojili se k *židům* v modlitbách k tomu, kdo má veškerou moc, aby pomohl v přítomném *ohrožení* a nenechal nepotrestané takové svévolné a drzé jednání. ²⁸ Z velkého a mocného křiku shromážděného davu povstal

nepopsatelný hluk. ²⁹ Zdálo se, že křičí nejen lidé, ale že hučí i hradby a samy základy *země* a že všechno raději zvolí smrt než poskvrnění *svatého* Místa.

Veleknězova modlitba

2 ¹ Velekněz Šimeón sklonil kolena a rozpráhl ruce směrem k chrámu a pokorně se modlil: ² „Panovníku Hospodine, Králi nebes a Vládce všeho stvoření, nade všechny svatý, Vladaři všemohoucí, pomoz nám, těžce ztrápeným, od *toho* svévolného a nečistého, který se opovázlivě naparuje ve *své* moci. ³ Ty jsi stvořil všechno a nade vším vládněš spravedlivě a soudíš ty, kdo jednají pyšně a násilně. ⁴ Ty jsi zničil dřívější pachatele nepravostí a byli *mezi nimi* i obři ^b, kteří spoléhali na vlastní sílu a odvahu. Na ně jsi uvedl nezměřitelné množství vod. ⁵ Ty jsi spálil ohněm a sírou Sodomské, kteří sverepě páchali zvrácenosti a zjevně propadli špatností. Učinil jsi je odstrašujícím příkladem budoucím pokolením. ⁶ Ty jsi zkoušel opovázlivého faraóna, který chtěl zotročit tvůj lid, *svatého* Izraele, mnohými a různými tresty, ukázal jsi *mu* svou sílu a zjevil jsi v nich svou velkou moc. ⁷ A když pronásledoval *tvůj lid* s vozy a množstvím vojska, potopil jsi je v mořské hlubině. Ty však, kdo uvěřili v tebe, Vládce všeho stvoření, jsi bezpečně převedl. ⁸ Oni viděli skutky tvé ruky a chválili tebe, Všemohoucího. ⁹ Ty, Králi, který jsi stvořil neohraničitelnou a nezměřitelnou zemi, vyvolil jsi toto město a zasvětil jsi toto Místo svému jménu; ačkoli sám nic nepotřebuješ, oslavil jsi *je* nádherou *své* přítomnosti a ustavil je k slávě svého velkého a vzácného jména. ¹⁰ Z lásky k izraelskému domu jsi slíbil, že i kdybychom odpadli *od tebe* a dostali se do soužení, *přijdeme-li* k tomuto Místu a budeme-li se modlit, že naše prosby vyslyšíš. ¹¹ A ty jsi věrný a pravdivý! ¹² Naši otcové byli často sužováni a ty jsi jim v ponížení pomáhal a vytrhoval je z velkého nebezpečí. ¹³ Pohled nyní, svatý Králi: Jsme ponížení za svoje mnohé a veliké hříchy a byli jsme podrobeni našim nepřátelům a stali jsme se bezmocnými. ¹⁴ A v naší bídě se chce tento zpupný a ničemný *člověk* dopustit násilí na

^b Je to narážka na Gn 6,4, kde však hebrejský text tyto ‚obry‘ přízračně charakterizuje jako ‚zrůdy‘.

(2,4) Gn 6,4 (5) Gn 19,24n (6) Ex 7,14—12,42 (8) Ex 15,1nn (9n) 1Kr 8,16.33n

tvém svatém Místě, které je na zemi zasvěceno jménu tvé slávy. ¹⁵ Tvůj přibytěk, nebesa nebes, je lidem nedosažitelný, ¹⁶ ale protože se ti zalíbilo mít svou slávu ve svém lidu izraelském, posvětil jsi toto Místo. ¹⁷ Netrestej nás pro nečistotu těchto lidí, ani nás nekárej pro jejich ničemnost, aby se svévolníci nechvástali ve svém vzteku ani nejásali vychloubačným jazykem: ¹⁸ »My jsme pošlapali dům svatosti jako se pošlapávají domy s modlami.« ¹⁹ Sejmi naše hříchy, zahlad naše přestoupení a zjev svoje milosrdenství v této hodině. ²⁰ Rychle nám pospěš *vstříc* se svým slitováním, vlož chválu do úst těch, kteří poklesli *na mysl* a byli sevřeni v duši, a daruj nám pokoj!^c

²¹ Na to vševidoucí Bůh a přesvatý Pán vyslyšel prosby, které odpovídaly jeho vůli, a potrestal toho, jenž se tak velmi vypínal pýchou a zpupností. ²² Zmíтал se sem tam, jako třtina ve větru, až posléze ležel na zemi nehybně s ochrnutými údý a nemohl ani vydat hlas, *jak* byl sevřen spravedlivým soudem ^c. ²³ Když jeho přátelé a tělesná stráž spatřili, jak byl náhle zasažen přísným trestem, báli se, aby nepřišel o život a rychle jej odtáhli, ohromeni nesmírným strachem. ²⁴ Za čas se opět vzpamatoval, ale *obdržená* výstraha ho nevedla k lítosti. Odejel s krutým vyhrožováním.

Návrat do Egypta

²⁵ Když se vrátil do Egypta, jeho zloba ještě vzrostla příčinou jeho dříve zmíněných spolustolovníků a přátel vzdálených všeho spravedlivého. ²⁶ Nejenže se oddal nesčetným nezřízenostem, ale vystupňoval *svou* zpupnost, že všude dával podnět ke zlým řečem, a mnozí z přátel, kteří sledovali královo chování, sami také následovali jeho příkladu. ²⁷ Předsevzal si, že *židovský* národ veřejně potupí. Dal postavit na prostranství u věže sloup a na něm vytesat nápis, ²⁸ že nikdo, kdo nebude obětovat *modlám*, nesmí vstoupit do své svatyně, že všichni židé mají být zapsáni jako nevolníci a ti, kdo se postaví na odpor, mají být násilím předvedeni a popraveni. ²⁹ Kdo budou zapsáni, *měli* být na těle označeni vypáleným Dionýsovým znamením, *to jest* břečtanovým listem, a pak zaraženi do *svého* dřívějšího postavení. ³⁰ Aby se nezdálo, že je

^c Toto legendární vyprávění připomíná obdobný Boží soud nad Héliodórem v 2Mak 3.

nepřátelsky *zaujat* vůči všem, dal připsat: Dají-li někteří přednost tomu, připojit se k zasvěcencům *do mystérií*, nechť mají práva stejná jako alexandrijští občané.

³¹ Někteří z předních, kteří si již dříve ošklivili zbožné zvyky města *Jeruzaléma*, snadno se přidávali *k zasvěcencům*, jako by jim z budoucích styků s králem kynula nějaká velká čest. ³² Většina však vytrvala s upřímnou duší a neodpadla od *pravé* zbožnosti. Beze strachu si navzájem pomáhali penězi tak, aby mohli přežít, a snažili se uniknout zápisu ³³ v dobré naději, že jim bude poskytnuta pomoc; ty, kdo od nich odpadli, si ošklivili, považovali je za nepřátele *svého* národa, přestali se s nimi stýkat a neznali se k nim.

Ohrožení židů

3 ¹ Když se to ten bezbožník dozvěděl, tak se rozzuřil, že soutil nejen proti alexandrijským *židům*, ale chystal se zakročít co nejpřísněji i proti těm, kdo bydleli na venkově. Přikázal, aby byli *bezodkladně* shromážděni na jedno místo a nejhorším způsobem zbaveni života. ² Zatímco se toto dalo, byla *záměrně* šířena špatná pověst o *židovském* národu lidmi, kteří také chtěli *židům* škodit. Tvrdili, že je *židé* připravují o zákonná práva. ³ Židé však králům zachovávali oddanost a stálou věrnost. ⁴ Ctíli Boha a žili podle jeho Zákona. Proto se v něčem odlišovali a něčemu se vyhýbali. Proto je někteří měli v nenávidi. ⁵ Oni však své jednání zdobili dobrými skutky, takže si jich všichni lidé vážili. ⁶ Ale cizinci toto krásné jednání, které bylo všeobecně známé, vůbec neuznávali. ⁷ Zato zdůrazňovali jiný způsob v bohoslužbě a v jídle, tvrdili, že tito lidé nejsou nakloněni ani králi ani *jeho* moci, a že se snaží, aby z nich neměl *žádný* prospěch, a zahrnovali je vším možným hanobením. ⁸ Rekům ve městě se neděla křivda, ale když viděli, že náhle a nečekaně došlo k pobouření a srocování proti *židům*, a že jim nemohou pomoci, protože jim v tom bránilo vladařské nařízení, těžce to nesli a povzbuzovali je a věřili, že se to k *dobrému* obrátí. ⁹ *Říkali*, že tak početné společenství, které se ničím neprovinilo, nemůže *Bůh* přehlédnout. ¹⁰ Také někteří sousedé a přátelé, kteří s nimi udržovali styky, je tajně brali k sobě a slibovali jim, že je budou chránit a všemi způsoby podporovat.

List proti židům

11 *Král*, domýšlivý na to, že se mu dosud všechno dařilo, nedbal na moc Nejvyššího Boha. Rozhodl se vytrvat nadále ve svém záměru a napsal proto tento list proti židům: 12 „Král Ptolemaios Filopatór velitelům i vojákům v Egyptě i jinde *posílá pozdrav a přeje zdar*. 13 Mně se vede dobře i naše záležitosti *se daří*. 14 Sami víte o našem válečném tažení do Asie, které bylo, jak jsem předvídal, zdárně dokončeno díky neochabující pomoci bohů a naší chrabrosti. 15 Pokládali jsme za správné získat obyvatele Koilé Sýrie a národy Foiníkie nikoli silou zbraní, ale vlídností a velkou lidumilností i ochotou prokazovat jim dobrodiní. 16 V různých městech jsme poskytovali chrámům velké příjmy. Přišli jsme i do Jeruzaléma, abychom poctili chrám těch nešlechtníků, kteří nikdy neupustí od své zaslepenosti. 17 Ti sice náš příchod uvítali *pěknými* slovy, ve skutečnosti však byli neupřímní. Když jsme chtěli vstoupit do chrámu a poctít jej nádhernými a překrásnými dary, 18 ve své staré marnivosti nám zabránili ve vstupu bez ohledu na naši svrchovanou moc, s níž dobrotivě pečujeme o veškerý lid. 19 Oni nám však ukázali zjevnou nelibost. Jako jediní ze všech národů se tvrdošíjně vzpírali králům a svým dobrodincům a nechtěli uznat, co se patří. 20 My jsme přes jejich *pošetilost* přešli a vítězně jsme se vrátili do Egypta. Všem národům jsme vyšli laskavě vstříc a učinili, co se sluší. 21 Tím jsme uvedli ve známost jejich *zdejší* soukmenovcům, že nechceme vzpomínat ve zlém, nýbrž pamětlivi spojenectví a odedávna jim s upřímností prokazovaných *laskavostí* v tisíci případech, chtěli jsme změnit *jejich úděl*. Rozhodli jsme se dát jim občanská práva v Alexandrii a připustit jejich účast v tamějších chrámech. 22 Jenže oni to špatně pochopili a ve zlobě, která je v nich zakořeněna, odmítli dobro a přiklonili se ke zlu. 23 Nejenže odmítli nedoceněné občanství, nýbrž slovem i mlčením hanobí hrstku těch, kteří se vůči nám chovají upřímně. Neustále cínají, jak by nás nešlechtným nátlakem pohnuli, abychom změnili své ustanovení. 24 Na základě důkazů jsme pevně přesvědčeni, že se s námi v ničem neshodují, a proto chceme zabránit tomu, abychom neměli v zádech jako nepřátele tak nebezpečné zrádce a barbary, kdyby proti nám náhle vypuklo povstání. 25 Rozkazujeme proto, aby v okamžiku, kdy dojde tento dopis, nám byli tamní *židé* s ženami i dětmi, poko-

ření, ponížení a důkladně spoutání, poslání k popravě, a to co nejohavnější a nejpotupnější, jak se patří na zlovolníky. 26 Jakmile budou potrestáni, máme za to, že se naše záležitosti pro budoucí časy upevní a utvrdí a budou dobře zabezpečeny. 27 Kdokoli by ukryl někoho z židů, od starce až po nemluvně či kojence, bude usmrcen s celou rodinou nejhorším způsobem. 28 Kdo ochotně zradí *ukrývajícího se*, ten obdrží majetek provinilce, nadto z královské pokladny dva tisíce drachem, bude ověnčen a získá svobodu. 29 Každé místo, kde bude odhalen ukrytý žid, ať je zpusťošeno, vypáleno a zbaveno všeho živého na věčný čas.“ 30 Tak zněla předloha toho výnosu.

Úklady proti židům

4 1 Všude, kam se dostalo toto *královo* nařízení, uspořádali pro pohany hostiny na státní útraty, s jáсотem a veselím, jako by se teď volně projevila stará nenávist zakořeněná v jejich mysli. 2 Židům však nastal nevýslovný zármutek, žalostný nářek a pláč. Hoře páliło jejich srdce, jak truchlili nad nenadálou záhubou, která jim najednou hrozila. 3 Nebylo kraje, nebylo města, nebylo okrsku, nebylo vůbec obydleného místa, které by nebylo plné kvílení a nářků. 4 Městští velitelé je hromadně vyháněli tak ukrutně a nemilosrdně, že i někteří nepřátelé plakali nad jejich vyobcováním a mysleli na nejistý konec života, když měli před očima jejich neobyčejné trápení. 5 Tu byl vlečen zástup bělovlasých starců. Popoháněni beze všeho studu násilím k rychlé chůzi, nutili ke spěchu své stáří opotřebované, zkrfivené a nemotorné nohy. 6 Mladým ženám, které nedávno vešly do svatební komůrky k manželskému spoluzítí, nastalo kvílení místo potěšení; byly vlečeny nezahalené, s vlasy *ještě* napuštěnými olejem a *teď* posypanými prachem a z úst jim místo svatebních písní zněl nářek; tak šly zbědované a trápené cizinci. 7 Spoutané, všem na odív, byly vlečeny násilím až k místu, kde se nastupovalo na loď. 8 A jejich mladí manželé měli místo provazy na šíji; místo hodoování a radovánek s lehkou myslí rozkvetlého mládí prožívali zbylé svatební dny v žalu a viděli podsvětí *ležčů* u svých nohou. 9 Jako zvěř byli zahrnání v železných okovech na loď. Někteří byli přikováni za šíje k veslařským lavicím, jiné spoutali na nohou pevnými pouty. 10 Nad nimi byl strop z tlustých prken, takže po celou plavbu seděli v temnotě, a jednali s nimi jako se zrádci.

11 Připluli k místu nazývanému Schedia, kde podle rozkazu krále končila jejich plavba. Zde je dal král shromáždit na závodisti před městem. Bylo to místo velice prostorné a vhodné k tomu, aby byli vystaveni na podívanou všem, kdo přicházeli do města nebo odtud odcházeli jinam, a aby se nestýkali s městskou posádkou a nebyli vpuštěni do města. 12 Ale potom se dozvěděl, že jejich krajané z města k nim tajně vycházeli a oplakávali neslavný a truchlivý úděl svých bratří. 13 Rozhněval se a nařídil, aby s nimi naložili stejně jako s oněmi a aby je neušetřili žádného trestu. 14 Dále rozkázal, aby byl pořízen soupis celého toho rodu, a to jmenovitě; ne proto, aby byl zotročen podle předchozího nařízení, ale aby byl mučen zmíněným již způsobem a v jednom dni zcela vyhlazen. 15 Konal se tedy jejich soupis s neobyčejnou pílí a spěchem od rána do večera, a po čtyřiceti dnech byl přerušen, aniž ho ukončili.

16 Král pak naplněn velkou a ustavičnou radostí pořádal hody k počtě všech model a ve své mysli, pobloudil od pravdy, a nečistými ústy velebil němé modly, které nemohou ani mluvit ani nikomu pomáhat; proti Bohu Nejvyššímu však mluvil nepatřičně. 17 Když uplynulo oněch zmíněných čtyřicet dnů, písaři oznámili králi, že nemohou dokončit soupis židů pro jejich nesmírné množství. 18 Jsou prý roztroušeni po celé zemi, někteří v domech, jiní na jiných místech, takže je nedokážou sepsat ani všichni velitelé v Egyptě. 19 Král se na písaře zle obořil, jako by se byli dali podplatit a uchýlili se k této výmluvě. 20 Nakonec ho však přesvědčili, když mu ukázali, že už nezbyl ani papyrus ani psací rákos, protože všechen vypotřebovali. 21 To způsobila nepřemožitelná Prozřetelnost, která přispěla z nebe židům na pomoc.

Záchrana před slony

5 1 Neoblopným hněvem ovládaný a vztekem zaslepený král si zavolal Hermóna, který měl na starosti slony. 2 Rozkázal mu, aby příští den slony, kterých bylo pět set, napojili neředitelným vínem smíchaným s plnými hrstmi kadidla, a pak je, rozdrážděné hojným nápojem, vyvedli k usmrcení židů d. 3 Když ten rozkaz vydal, vrátil se k hodování, k němuž seval ty ze svých přátel a z vojska, kteří chovali k židům největší

^d Josephus Flavius (contra Appionem II.5 §§ 53—55) toto rozhodnutí připisuje až Ptolemaiovi VII. Fyskónovi (145—116 př. Kr.).

nenávisť. 4 Správce slonů Hermón mezitím příkaz přesně provedl. 5 Večer vyšli strážci židů, svázali ubožákům ruce a učinili na noc všechna bezpečnostní opatření v domnění, že celý ten rod bude najednou úplně vyhuben. 6 Pohanům se opravdu zdálo, že židé v této tísní, ve vězení a v poutech, jsou zbaveni jakékoli ochrany a pomoci. 7 Ale oni volali k Všemohoucímu Hospodinu, který má moc nad každou mocí, ke svému milosrdnému Bohu a Otci. Vyzývali ho s pláčem a nepřetržitým voláním, 8 aby zmařil ten bezbožný záměr namířený proti nim a aby je velkorysým zjevením vytrhl z bezprostředně hrozící záhuby. 9 Tak stoupala k nebi jejich nepřetržitá modlitba.

10 Hermón, když dal napojit slony, takže přesycení vínem a kadidlem byli zdivočelí, dostavil se ráno ke dvoru, aby podal hlášení králi. 11 Ale milostivý Dárce, který má od věků svůj překrásný výtvar, totiž spánek, a sesílá ho v noci nebo ve dne, komu sám chce, tehdy ho část seslal na krále. 12 Hospodinovým zásahem král upadl do příjemného a hlubokého spánku. Tak byl docela zmařen jeho bezbožný záměr a jeho pevný úmysl se minul cíle. 13 Židé unikli hodině jim předem určené a chválili svého svatého Boha a znovu prosili toho, který se dává usmířit, aby ukázal sílu své mocné ruky zpupným pohanům. 14 Když už bylo téměř půl desáté denní hodiny a určený svolavatel viděl, že se hosté shromáždili, přistoupil ke králi, aby ho probudil. 15 Stěží jej vzbudil a naznačil mu, že už nastal čas k hostině a zmínil se o hostech. 16 Král ho vyslechl, zasedl k pitce a vybídl ty, kdo přišli k hostině, aby zaujali místa proti němu. 17 Když se to stalo, vybízel je, aby se po zbývajícím čas hodování plně oddali veselí pro počtu, které se jim pozváním dostalo. 18 A jak se zábava protahovala, král dal zavolat Hermóna a s příkrou výčitkou se tázal, proč připustili, že židé přežili přítomný den. 19 Ten vysvětloval, že rozkaz té noci splnil, a jeho přátelé mu to dosvědčovali. 20 Leč král, horší než Falaris^e svou krutostí, řekl: „Ať za to děkují mému dnešnímu spánku. Ale na zítřejší den připrav slony stejným způsobem k vyhlazení těch zlořečených židů!“ 21 Když to král pověděl, všichni to ochotně schvalovali a rozešli se do svých

^e Falaris, původem z Rhodu, stal se v 6. stol. př. Kr. tyranem na Sicílii a proslul svou ukrutností. Dal prý zhotovit z bronzy dutou podobu býka, v níž zažíva dával upěci odsouzence k smrti. Jejich křik mu připomínal řev býka.

domovů, ²² kde místo, co by se oddávali spánku, trávili noc vymyšlením toho, jak všemožně tupit ty, kteří jim připadali tak ubozí.

²³ Jakmile ráno zakokrhá kohout, připravil Hermón ta divoká zvířata a zahnal je do velké ohrady. ²⁴ Zástupy z města se proudem hrmuly na tu žalostnou podívanou a netrpělivě čekaly na svítání. ²⁵ Židé, kteří se znovu ocitli v nejkrajnější tísní, se slzami a nářky spínali ruce k nebi a vysílali vroucí modlitby k Nejvyššímu Bohu, aby jim zas přišel co nejdříve na pomoc. ²⁶ Slunce ještě ani nevyslalo své první paprsky a král již přijímal své přátele, když přistoupil Hermón a vybízel krále, aby vyšel, že je vše připraveno, jak si přál. ²⁷ Král ho vyslechl a byl překvapen neslýchanou výzvou, aby vyšel. Vůbec se nemohl na nic upamatovat a ptal se, co je to za věc, která se má s takovou naléhavostí vykonat? ²⁸ To způsobil Bůh, který vládne nade vším; způsobil totiž, že král nadobro zapomněl na své předešlé nařízení. ²⁹ I oznámil mu Hermón a všichni přátelé, že jsou připraveni sloni i vojenské oddíly: „Podle tvého výslovného rozkazu, králi!“ ³⁰ Ale král se po té řeči náramně rozhněval, protože Boží Prozřetelnost mu zatemnila mysl, hrozivě na Hermóna pohleděl a řekl: ³¹ „Kdyby tu byli tví rodiče nebo tvé děti, dal bych je divoké zvěři jako hojnou kořist místo nevinných židů, kteří mně i mým předkům prokazovali stálou a pevnou věrnost. ³² Ano, nebýt toho, že jsme byli společně vychováni, že jsme si byli blízcí a žeš znal dobrou službu, zaplatil bys to životem místo nich.“ ³³ Tak si Hermón vysloužil nečekanou pohružku a v jeho obličejí a vzezření bylo vidět, jak je vyděšen. ³⁴ Přátelé se jeden po druhém zachmuřeně vytráceli a rozpustili všechny shromážděné, aby každý šel po své práci. ³⁵ Když se židé dozvěděli, co král učinil, velebili Boha, Krále králů, který se takto zjevil k jejich pomoci.

Nový úklad proti židům

³⁶ Po čase král uspořádal stejným způsobem hostinu a vybízel k účasti na veselí. ³⁷ Zavolal si zase Hermóna a obořil se na něj: „Bídniku, kolikrát je ti třeba totéž prikazovat? ³⁸ Připrav ještě teď slony na zítřek k zahubení židů!“ ³⁹ Královi společníci, kteří s ním stolovali, se divili jeho vrtkavé mysli a upozorňovali: ⁴⁰ „Králi, jak dlouho nás budeš jako

nerozumné zkoušet? Už potřetí poroučíš vyhladit židy, a když k tomu má dojít, měníš najednou úmysl a odvoláváš, co jsi ustanovil. ⁴¹ Město je již zneklidněno stálým očekáváním, lidé se srocuji a je veliké nebezpečí, že začnou drancovat.“

⁴² Král, zcela jako Falaris e, propadl nerozumu, nedbal na proměnu své mysli, která židy zachránila, a zavázal se nesplnitelnou přísahou, že je bez odkladu pošle do Hádu f, rozdupané koleny a kopyty rozdivočelých zvířat, ⁴³ a že potáhne do Judska, celé je srovná se zemí a zničí ohněm a mečem, že zapálí chrám, do kterého mu nedovolili vstoupit, a jednou provždy v něm učiní konec všem obětem. ⁴⁴ Jeho přátelé a příbuzní se zaradovali, rozešli se v důvěře v uskutečnění králových slov a dali rozestavit hlídkové oddíly na nejhodnějších místech města. ⁴⁵ Správce nad slony podle rozkazu přivedl zvířata do téměř zuřivého stavu opojnými nápoji — vínem smíchaným s kadidlem — a připravil je tak, že budila hrůzu. ⁴⁶ Když se na úsvitu místo před závodišťem naplnilo nesčíslným množstvím lidu, vstoupil Hermón do paláce a pozval krále k tomu, co bylo připraveno. ⁴⁷ Ten, plný zuřivého hněvu v bezbožném srdci, vyrazil ven spolu s davem i se slony. Chtěl se na vlastní oči, bez lítosti v srdci, dívat na přichystanou krutou záhubu odsouzených. ⁴⁸ Židé už viděli oblak prachu a slyšeli hrozný hluk, jak sloni přicházeli k bráně, a za nimi vojenský doprovod i davy lidí. ⁴⁹ Byli přesvědčeni, že nastala jejich poslední chvíle, to, nač s hrůzou čekali. Propukli v pláč a nářek, líbali se navzájem, objímali své příbuzné, otcové padali do náručí synům, matky dcerám; jiné matky měly u prsu novorozeňata, sající naposled mléko. ⁵⁰ Když si však uvědomili, jak předešle na sobě zakusili zázračnou pomoc z nebe, vrhli se všichni svorně na zem, matky odtrhly děti od prsu, ⁵¹ a volali silným hlasem a prosili Vládce všemohoucího, aby zjevil svou slávu a slitoval se nad nimi, i když už stojí před branami smrti.

Eleazarova modlitba

6 ¹ Jakýsi Eleazar, vážený muž z kněží té krajiny, úctyhodného stáří a života ozdobeného všemi ctnostmi, přerušil starší, kteří kolem něho volali ke svatému Bohu, a modlil se sám: ² „Králi, Vládce veliký, Bože nejvyšší a všemohoucí, který

f Označení říše mrtvých v řecké mytologii.

s milosrdenstvím řídíš všechno tvorstvo, ³shlédni na potomky Abrahamovy, na děti Jákoba, svatého tvého, na lid tvého svatého podílu, jenž jako cizinec v cizí zemi nespravedlivě hyne. Otče, ⁴ty jsi zahubil faraóna, někdejšího vládce Egypta, když se svévolně vyvyšoval se zpupnou drzostí, potopil jsi ho s množstvím vozů a pyšným vojskem do moře, ale nad Izraellovým rodem jsi dal vzejít světlu svého milosrdenství. ⁵Tys *potřel* zpupného Sancheríba, krále asyrského, když se vychloubal nesčíslným vojskem a zabral celou zemi mečem a útočil na tvé svaté město s drzou opovážlivostí. Ty, Panovníku, jsi ho potřel a ukázal mnohým pronárodům svou sílu. ⁶V Babylóně jsi tři mládence vytrhl z rozpálené pece, kterou jsi svažil rosou, když oni se sami vydali na smrt, aby nemusili sloužit modlám; ani vlas jim nebyl zkřiven, a plameny jsi obrátil proti jejich nepřátelům. ⁷Ve zdraví jsi vyvedl na světlo Daniela, když byl nenávisně osočen a shozen jako kořist do jámy lvů. ⁸Shlédl jsi na Jonáše chřadnouceho v břiše *mořského* netvora a ukázals ho, Otče, neporušeného všem jeho domácím. ⁹I nyní se rychle ukaž těm z rodu Izraele, kteří trpí křivdu od ohavných a svévolných pohanů, ty, bohatý na milosrdenství, který nenávidíš pýchu a všechny dovedeš ochránit. ¹⁰Vytrhni nás, Panovníku, z rukou nepřatel, a byl-li náš život poskvrněn pobýváním v cizině, sám nás můžeš zahladit smrtí, jak se tobě zalíbí. ¹¹Jenom ať ctitelé marností svým nicotným *modlám* nedobrořečí za záhubu těch, které ty miluješ, a ať neříkají: »Hle, jejich Bůh je nevysvobodil.« ¹²Proto ty, který máš všechnu moc a sílu a jsi Věčný, pohled' nyní a smiluj se nad námi, kteří nezaviněně, jen pro zpupnost svévolníků, máme zemřít jako zrádci. ¹³Ať se dnes pohané zděsí tvé nepřemožitelné moci, ty Vznesený, který máš moc vysvobodit Jákobův rod. ¹⁴Za to se slzami prosí celé množství těchto dětí i se svými rodiči. ¹⁵Ukaž, Hospodine, všem pohanům, že jsi s námi a žeš neodvrátil od nás svou tvář, ale jak jsi řekl: »Neodvrátím se od nich, i když budou v zemi nepřatel«, tak to učin, Hospodine!»

Andělské zjevení

¹⁶ Eleazar právě skončil svou modlitbu, když se král ubí-

(6,4) Ex 14,28 (5) 2Kr 19,36 (6) Da 3,13—30 a Přídavky 3,50 (7) Da 6,17n (8) Jon 2,11 (15) Lv 26,44 Dt 30,1—4 (34) : 3Mak 4,14n

ral na závodistiště, i se zvířaty a celým houfem vojska. ¹⁷Židé to viděli a vykřikli hlasitě k Nebi, takže se přilehlá údolí ozývala ozvěnou a celý tábor byl zachvácen nezadržitelným nářkem. ¹⁸Tu ukázal svou svatou tvář přeslavný, všemohoucí a pravý Bůh, otevřel brány nebes a z nich sestoupili dva andělé, zářící jasně a hrozivého vzezření. Všichni je viděli kromě židů. ¹⁹Postavili se proti vojsku nepřatel, naplnili je zmatkem a děsem, takže se nemohli hnout z *místa*. ²⁰I královo tělo strnulo a zapomenutí ochromilo jeho urputný hněv. ²¹A zvířata se obrátila proti ozbrojenému vojsku, které je doprovázelo, a rozdupala a usmrtila je.

Podivuhodné vysvobození

²²Králové hněv se obrátil v pláč a lítost kvůli tomu, co dříve zamýšlel. ²³Když slyšel křik a viděl, jak blízko jsou všichni smrti, plakal a hněvivě hrozil svým přátelům: ²⁴„Osobujete si královskou moc a krutostí jste předstihli tyranu. Pokoušíte se mne, vašeho dobrodince, zbavit vlády i hrdla, a chystáte tajně věci, které království neprospívají. ²⁵Kdo vyvedl z domovů ty, kteří věrně hlídali pevnosti naší země, a bez příčiny je zde shromáždil? ²⁶Kdo bezprávně zahrnul pohanou ty, kteří nám od začátku byli věrněji oddáni než ostatní národy, a byli přecasto od lidí vystaveni největším nebezpečím? ²⁷Rozvažte ihned jejich nespravedlivá pouta, nechte je v pokoji odejít domů a odproste je za to, co jste jim učinili. ²⁸Propusťte na svobodu syny všemohoucího, nebeského živého Boha, který dával našemu jednání stálý zdar a slávu od času našich předků až po nás.“ ²⁹Tak řekl *král* a židé byli ihned zbaveni pout a velebili svého svatého Boha, který je vysvobodil ze smrti.

³⁰Král se pak vrátil do města. Dal si předvolat svého správce nad příjmy a rozkázal mu, aby židům vydával víno a jídlo k hostině po sedm dní, neboť rozhodl, aby se všim veselím slavili památku *svého* vysvobození na místě, kde se domnívali, že zahynou. ³¹A tak ti, kteří byli předtím tupeni a blízko podsvětí, ba jednou nohou v něm, místo hořké a přezalostné smrti postavili před sebe číši vysvobození. Na místě, které mělo být jejich záhubou i hrobem, s radostí postavili lehátka k hostině. ³²Místo žalozpěvu zapěli píseň otců a chválili Boha Spasitele, který činí divy; místo nařikání a vzdechů

uspořádali taneční reje jako projev pokojné radosti. ³³ Také král při té příležitosti vystrojil slavné hody a děkoval vytrvale Nebi za svou nenadálou záchranu. ³⁴ Mnozí měli předtím za to, že židé zahynou a stanou se kořistí ptactva, a s radostí je sepisovali. Teď vzdychali a hanbili se a jejich roznicená odva- ha zhasla beze cti. ³⁵ Židé však, jak jsme už řekli, uspořádali taneční reje, hodovali a zpívali radostné chvalozpěvy a žalmy. ³⁶ A společně ustanovili, že po celou dobu svého pobytu v ci- zině budou památku těch dní slavit po všechna pokolení jako radostné svátky, ne pro pití a hýření, nýbrž proto, aby *pama- tovali*, jak je Bůh vysvobodil. ³⁷ Pak předstoupili před krále s prosbou, aby je propustil domů.

³⁸ *Úředníci* sepisovali *židy* po čtyřicet dní, od dvacátého pátého *dne měsíce* pachón do čtvrtého *dne měsíce* epifi, a k za- hubení židů byly určeny tři dny, od pátého do sedmého *dne měsíce* epifi. ³⁹ Avšak Vládce veškerenstva ukázal slavným způsobem své milosrdenství a všechny je bez úhony vysvobodil. ⁴⁰ *Židé* hodovali až do čtrnáctého *dne měsíce* epifi s a král jim poskytoval vše potřebné. Potom *požádali krále*, aby je propustil. ⁴¹ Král je pochválil a velkomyslně napsal následující list pro jednotlivé velitele měst.

Nový králův list

7 ¹ „Král Ptolemaios Filopatór velitelům v Egyptě a všem, kdo jsou pověřeni správou *státních záležitostí*, *posílá* pozdrav a *přeje* zdar. ² I nám se daří dobře i našim dětem, neboť veli- ký Bůh řídil naše záležitosti tak, jak jsme si přáli. ³ Někteří z našich přátel na nás stále zlovlně a vydatně naléhali a pře- mluvili nás, abychom shromáždili židy, žijící v tomto království, a ztrestali je jako odpadlíky zvláště vybranými tresty. ⁴ Tvr- dili totiž, že dokud se tak nestane, nemohou být naše záleži- tosti dobré pro jejich nevraživost vůči všem národům. ⁵ Proto je sem přivedli v poutech ztýrané, jako otrocky, ba dokonce jako zrádce, aby je poslali na smrt, bez soudu a bez vyšetřo- vání, s krutostí větší než jaká je u Skythů h. ⁶ My jsme jim

⁸ Tyto každoroční alexandrijské slavnosti ve dnech 8.—14. epifi (= 3. až 9. července) tvoří protějšek svátků púrim v babylónské diaspoře. Podobné slavnosti jsou doloženy i pro Ptolemaidu (7,17—23) a ko- naly se patrně i jinde na památku šťastně přežitých pogromů.

^h Skythové byli ve starověku proslulí svou mimořádnou krutostí.

přísně pohrozili, ale darovali jsme jim život podle své blaho- vůle, kterou chováme ke všem lidem. Avšak poznali jsme, že nebeský Bůh bezpečně ochraňuje židy a bojuje za ně vždy jako otec za své děti. ⁷ Uvážili jsme i jejich pevnou přátelskou přichylnost k nám i k našim předkům, a zprostiti je proto prá- vem každého obvinění. ⁸ Všem jsme nařídili, aby se vrátili domů do svých míst. Nikdo jim nesmí nikde ubližovat ani je tupit pro věci, jež se jim bez příčiny staly. ⁹ Neboť vězte: Bu- deme-li proti *židům* připravovat cokoli zlého, nebo jim způso- bíme jakoukoli trpkost, nebudeme mít proti sobě člověka, ný- brž Boha Nejvyššího, který má všechnu moc a jemuž nikdo neunikne. On takové činy pomstí. Buďte zdraví!“

Potrestání odpadlíků

¹⁰ Když židé dostali tento list, nepospíchali s odchodem, ale žádali krále, aby mohli sami podle zásluhy potrestat ty z židovského rodu, kteří dobrovolně odpadli od svatého Boha a od Božího Zákona. ¹¹ Tvrдили, že ti, kteří kvůli břichu pře- stoupili božská přikázání, nebudou naklonění ani příkazům krále. ¹² *Král* uznal, že mají pravdu, pochválil je a dal jim plnou moc, aby odpadlíky od Božího Zákona vyhladili na kaž- dem místě jeho království, svobodně, bez zvláštního králov- ského pověření nebo dohledu. ¹³ Kněží a všecken lid za to králi náležitě poděkovali a rozešli se za radostného zpěvu Ha- lelujáh. ¹⁴ Každého provinilce ze svého národa, kterého na cestě dopadli, trestali a pro výstrahu popravili. ¹⁵ Toho dne popravili přes tři sta mužů a radovali se, že vyhladili poskvr- něné. ¹⁶ Ale ti, kdo se až do smrti pevně drželi Boha a prožili plné vysvobození, odešli společně z města s radostí a jásotem, ověnění všelijakými vonnými květy, děkovali Bohu svých otců a zpívali chvalozpěvy a libě znějící písně odvěkému Spasiteli Izraele.

Šťastný návrat

¹⁷ Přišli pak do Ptolemaidy, nazývané pro ráz místa Rodo- foros¹. Tam na ně čekalo loďstvo po sedm dní podle úmluvy. ¹⁸ Uspořádali tu hostinu na památku vysvobození, neboť král

¹ Tj. „Nesoucí rúže“, volně: Rúžodol.

ochotně poskytl každému všechno, co potřebovali až do svého návratu domů. ¹⁹ Potom se pokojně nalodili s patričním důkličiněm. Přitom si ustanovili, že po celý čas svého pobytu v cizině budou s radostí oslavovat tyto dny. ²⁰ Zasnětili je tím, že na místě, kde slavili hostinu, vztyčili sloup a prohlásili je za místo modliteb. Chránění královým nařízením vraceli se bez úrazu, svobodní, plní radosti po zemi, po moři i po řece každý do svého domova. ²¹ Přitom měli u nepřátel víc vlivu než dřív; byli ve vážnosti a obávaní, a na svém majetku neutrpěli žádnou újmu. ²² Každý dostal nazpět všechno, co vlastnil před soupisem. Pokud z toho měli něco jiní, vraceli to s velkou bázní, neboť Nejvyšší Bůh dokonale činil veliké věci k záchraně svého lidu. ²³ Na věky buď veleben ten, který vysvobozuje Izraele. Amen.

ČTVRTÁ MAKABEJSKÁ

Čtvrtá Makabejská (podobně jako Čtvrtá Ezdrášova) se řadí už mezi pseudepigrafy; nevyskytuje se ani v katolických ani pravoslavných biblích. Není obsažena ani v kralických Apokryfech. Ze septuagintních kodexů ji spolu s ostatními Makabejskými knihami uvádí kodex Alexandrinus (O'A) z 5. stol., kdežto kodex Vaticanus (O'B) ze 4. století tyto knihy vypouští.

Název svádí k domněnce, že jde o knihu výpravou jako 1,2,3. Mak. Ve skutečnosti jde o filosofický traktát nebo synagogální homilii na téma: *nadvláda moudrosti nad vášněmi*. Dnešní název je sotva původní. Kniha byla sepsána patrně v Alexandrii, a to řecky, někdy kolem začátku křesťanského letopočtu. Po předmluvě (1,1—12) je nejprve rozvedena základní teze knihy (1,13—3,18) s doklady z minulosti Izraele (Josef, Mojžíš, Jákob, David), načež od 3,19 začíná vlastní téma. Obširně se pojednává o utrpení židů za Antiocha IV. Epifana a opakuje se částečně látka známá z 2Mak, např. o mučednictví Eleazarovu (2Mak 6), jakož i sedmi bratrů a jejich matky (2Mak 7). Právě pro tuto příbuznost s 2Mak byla zřejmě tato kniha připojena ke knihám Makabejským.

Svéráz knihy by se dal stručně vystihnout slovy, forma helénistická, duch židovský. Už samo základní téma knihy, moudrost vládkyní nad vášněmi prozrazuje vliv stoické filozofie, ale do tohoto helénistického roucha se halí obsah ryze židovský vycházející z bezpodmínečné úcty k Zákonu. Jen pro poslušné plnění jeho ustanovení, i za cenu života, vyrostli starozákonní svědkové stejně jako mučedníci makabejského období v zářivé příklady věrnosti a jejich obět se zástupně vztahuje na všechny lid jako výkupné za jeho hříchy (1,11 6,29 17,21n). S tím ovšem souvisí i víra v posmrtný život (14,6 18,23). 4Mak vznikla v těžkém období života židovstva a je dojemným dokladem odevzdánosti tohoto lidu do vůle Nejvyššího. Řecké roucho pak napomohlo tomu, že se židovské duchovní hodnoty rozšířily i mezi pohany.

ZÁMĚR KNIHY

Nadvláda zbožného rozumu nad vášněmi

1 ¹ Hodlám prokázat filosoficky zdůvodněné tvrzení, že zbožný rozum ovládá vášně, a při tom vám dobře poradit, abyste se ochotně zabývali filosofií. ² Neboť poučení je každému nutné k vědění a obsahuje chválu největší ctnosti — rozumnosti. ³ Je jasné, že rozum vládne vášním bránícím moudrosti, jako je obžerství a smyslnost, ⁴ ale je i jasné, že vládne vášním překázejícím spravedlnosti, jako třeba zlobě, i vášním bránícím statečnosti, jako hněvivosti, strachu a bolesti. ⁵ Někteří by mohli namítnout: „Jak to, když rozum vládne vášním, že nevládne zapomnětlivosti a neznalosti?“ Ta námitka je směšná! ⁶ Rozum nevládne totiž svým vlastním vášním, ale vášním nepřátelským spravedlnosti, statečnosti a moudrosti, a to ne tak, že by je ničil, ale že se jim nepoddává. ⁷ Že zbožný rozum vládne vášním, vám mohu dokázat na mnoha různých příkladech, ⁸ ale hodlám to dokázat mnohem úplněji na statečnosti těch, kdo umírali pro ctnost, totiž Eleazara, sedmi bratrů a jejich matky. ⁹ Tito všichni totiž pohrdli bolestmi až k smrti a ukázali, že rozum vládne vášním. ¹⁰ Je mou povinností při této příležitosti pochválit za ctnosti ty muže,